

УДК 338.51:637.12.3

Степасюк Л.М.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
підприємства імені проф. І.Н. Романенка
Національного університету біоресурсів
та природокористування України***Тітенко З.М.***кандидат економічних наук,
асистент кафедри фінансів
Національного університету біоресурсів
та природокористування України*

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ НА МОЛОКО

Розглянуто стан розвитку молочного скотарства в Україні та проблеми формування закупівельних цін на молоко. Досліджено основні фактори, що впливають на рівень цін на молочну сировину. Визначено шляхи удосконалення системи ціноутворення на ринку молока.

Ключові слова: молоко, ціна, концентрація, сезонність, рентабельність.

Степасюк Л.М., Тітенко З.М. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕНЫ НА МОЛОКО

Рассмотрено состояние развития молочного скотоводства в Украине и проблемы формирования закупочных цен на молоко. Исследованы основные факторы, влияющие на цены на молочную продукцию. Определены пути совершенствования системы ценообразования на рынке молока.

Ключевые слова: цена, концентрация, сезонность, рентабельность, молочная продукция.

Stepasuk L.M. Titenko Z.M. ECONOMIC ASPECTS FORMING PRICES FOR MILK

The state of development of dairy cattle breeding in Ukraine and the problems of formation of milk purchasing prices are considered. The main factors influencing prices for dairy products are investigated. The ways of perfection of the pricing system on the milk market are determined.

Keywords: price, concentration, seasonality, profitability, dairy products.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток ринку молока і молокопродуктів є заставою продовольчої безпеки і задоволення потреби в групі найважливіших продовольчих продуктів. Скорочення обсягів виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах значною мірою зумовлене зниженням економічної ефективності його виробництва, а зростання його собівартості зумовлює підвищення оптових та роздрібних цін на кінцеву молочну продукцію, що за низької купівельної спроможності населення приводить до зменшення її споживання.

Молочна галузь України займає 10 місце з виробництва молока в світі (близько 2%) та вагоме місце в структурі харчової промисловості України є провідною ланкою у вирішенні продовольчої проблеми країни. Адаптація молока як один із головних базових продуктів харчування є важливим складником здорового раціону.

На сучасному етапі функціонування підприємств молокопродуктового підкомплексу поставлені високі вимоги щодо безпечності, ефективності та прибутковості виробництва молока і молокопродуктів належної якості, що вимагає від переробних підприємств постійного удосконалення матеріальної бази, своєчасної заміни та модернізації морально застарілого та фізично спрацьованого обладнання, впровадження нових технологій, інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та прикладним питанням вивчення ефективності виробництва молока, а також факторів, що зумовлюють її підвищення, присвячені роботи вітчизняних учених-економістів: В.Г. Андрійчука, С.І. Дем'яненка, С.М. Квапі, Ю.С. Коваленка, Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка, Т.О. Осташко, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та ін. Незважаючи на глибокі дослідження, багато проблем залишаються невирішеними. Тому необхідно детальніше проана-

лізувати фактори, що мають визначальний вплив на формування попиту на молоко і молочну продукцію.

Метою статті є оцінка тенденцій розвитку підприємств молочної галузі й аналіз основних факторів, які впливають на рівень ціни продукції, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо її підвищення.

Виклад основних результатів дослідження. Молокопродуктовий підкомплекс АПК України займає одне з найважливіших місць в економіці країни, він охоплює виробництво, заготівлю, переробку та реалізацію молока. Молочна промисловість України включає 440 підприємств із переробки молока, в тому числі 254 – з виробництва масла і 111 – з виробництва жирного сиру. У сімнадцяти областях України створені спеціалізовані формування, які в основному здійснюють сервісне обслуговування підприємств.

Молоко і молочні продукти є надзвичайно цінними та незамінними продуктами харчування, особливо для дітей і людей похилого віку. У молоці містяться усі необхідні для людського організму поживні речовини в легкозасвоюваній формі. Особливість багатьох складників цього продукту полягає в тому, що вони унікальні і не зустрічаються в інших природних продуктах харчування.

Функціонування ринку молока залежить від багатьох факторів, найважливішими з яких є стан виробництва, наявність якісної сировинної бази, платоспроможність покупців, ринкова інфраструктура.

Розширення ринків збуту у вітчизняному та світовому економічному просторі, підвищення іміджу України та підприємств зокрема вимагають прискорення процесу гармонізації національного законодавства відповідно до європейських та світових вимог. Проте цілком логічно, що в теперішній ситуації дефіциту сировини переробників більше турбує не стільки

якість, скільки проблема отримання її в достатній кількості і за прийнятною ціною. Але варто зазначити, що для економіки загалом підвищення якості продукції означає посилення позицій вітчизняних підприємств на внутрішньому ринку та розширення можливостей для виходу на зовнішні ринки.

Вітчизняні товаровиробники не приділяють належної уваги підвищенню якості продукції, що пояснюється насамперед недостатнім стимулюванням з боку держави. Варто відзначити, що в сільському господарстві лише 53% діючих стандартів відповідають вимогам Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), а ситуація у харчовій та переробній галузях є навіть гіршою – лише 28% [3, с. 317]. Так, із 54 чинних стандартів тільки 23 ідентифіковано до вимог ISO. З цієї групи продукції не відповідають міжнародним вимогам якості: молоко коров'яче питне під час його закупки, сиркові вироби, кефір, сметана, консерви молочні тощо [4, с. 249]. Відсутні гармонізовані стандарти щодо термінів зберігання, технічних умов заготівлі молокопродуктів, у тому числі для дитячого харчування, методів визначення жиру, чистоти води, мікробіологічного аналізу та інші.

Якість молока в Україні регулюється ДСТУ № 3662-97 «Молоко та молочні продукти. Вимоги при закупівлі», відповідно до якого загальне бактеріальне обсіменіння молока ґатунку екстра становить менше 100 тис./см³, вищого сорту – менш ніж 300, першого – менш ніж 500 і другого – менш ніж 3000 тис./см³. Проте відповідно до Постанови Європейського Парламенту № 853/2004 від 29 квітня 2004 р. «Стосовно специфічних гігієнічних правил щодо гігієни харчових продуктів» цей показник

повинен становити не більше 100 тис./см³. Кількість соматичних клітин за ДСТУ 3662-97 має бути не більше ніж 400, 600 та 800 тис./см³ для екстра, вищого, першого та другого ґатунків відповідно, а за Регламентом (ЄС) № 853/2004 вона не має перевищувати 400 тис./см³ (табл. 1). Отже, лише молоко ґатунку екстра відповідає європейським стандартам.

Порівнюючи нормативні показники якості молока з фактичними (рис. 1), встановлено, що якість молока коров'ячого незбираного, купленого переробними підприємствами за ДСТУ 3662-97, є досить низькою. Так, найбільшу питому вагу у сільськогосподарських підприємствах займає молоко першого ґатунку – 39,4%. Якість молочної сировини, що надходить для переробки від господарств населення, є зовсім іншою, більшість молока відповідає другому ґатунку (87,2%), що за європейськими стандартами не може бути використане для харчових потреб.

Незважаючи на те, що господарства населення виробляють більшу питому вагу в загальному виробництві молока, якість цієї продукції є значно нижчою. Основними показниками якості молока є жирність і вміст білка. Порівнюючи нормативні показники якості (вміст білка 4%, жирність 3,4%) молока сільськогосподарських підприємств і господарств населення з фактичними, встановлено, що якіснішим є молоко, яке надходить від сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Низька якість молока у господарствах населення, на наш погляд, зумовлена незадовільними санітарно-біологічними умовами в первинній ланці виробництва. Достатній рівень жиру і білка насам-

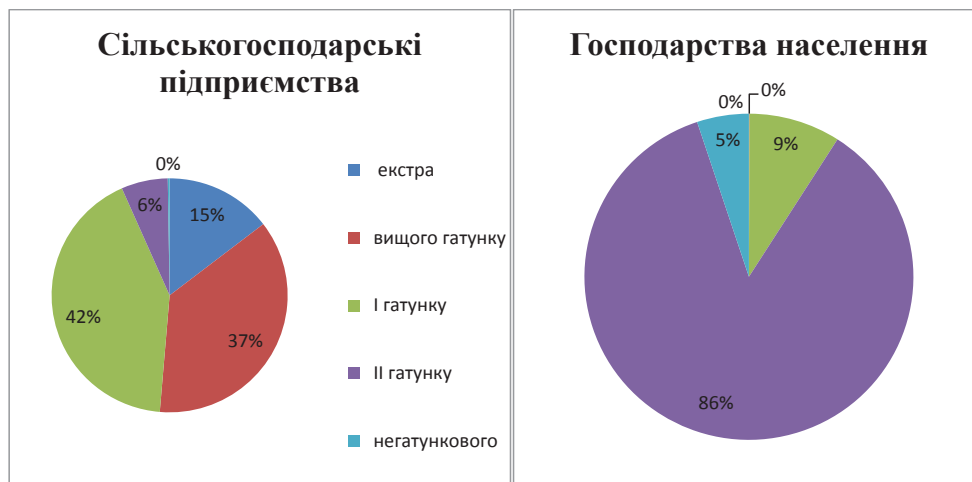

Рис. 1. Структура молока, купленого переробними підприємствами у 2016 році

Таблиця 1

Порівняльні параметри якісних показників молока українських та європейських нормативів

Назва документа	Ґатунок	Кислотність, °Т	Ступінь чистоти за еталонною групою	Загальне бактеріальне обсіменіння, тис./см ³	Температура, °С	Масова частка сухих речовин, %	Кількість соматичних клітин, тис./см ³
ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране Вимоги при закупівлі»	Екстра	16,0–17,0	I	<100	<6	>12,2	<400
	Вищий	16,0–17,0	I	≤300	≤8	≥11,8	≤400
	Перший	≤19	I	≤500	≤10	≥11,5	≤600
	Другий	≤20	II	≤3000	≤10	≥10,6	≤800
Постанова (ЄС) № 853/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. «Стосовно специфічних гігієнічних правил щодо гігієни харчових продуктів»				<100 ¹	≤6		≤400 ²

перед залежить від якості та правильного співвідношення соковитих, грубих та концентрованих кормів, а також біодобавок у раціонах тварин, адже оптимальне їх співвідношення в раціоні забезпечує підприємствам одержання молока високого ґатунку.

Аналіз свідчить, що у сільськогосподарських підприємствах за рахунок вищої якості забезпечується вищий рівень цін. Так, за 9 місяців 2017 р. ціна реалізації молока у них становила 6803,8 грн/т, а у господарствах населення – лише 4788,8 грн/т. Варто відзначити позитивну динаміку зростання цін на

молоко як у сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення протягом досліджуваного періоду (рис. 2).

Майже всі сільськогосподарські підприємства зіштовхуються з проблемою сезонності обсягів виробництва молока. Дефіцит сировини в кінці року зумовлює ріст закупівельних цін на молоко. Проблеми сезонних коливань продуктивності худоби та цін на молоко були і будуть завжди, особливо в країнах, розташованих далі від екватора. Причини криються у тривалості світлового дня.

Із загальної сукупності факторів, які мають безпосередній вплив на формування ціни реалізації молока, виокремлюється обсяг виробництва. Так, дослідження свідчать, що зі збільшенням обсягів реалізації продукції зменшується ціна, і навпаки (рис. 3).

Аналіз стану економічних відносин у молокопродуктовому підкомплексі свідчить про відсутність зацікавленості товаровиробників у співпраці з переробними підприємствами, оскільки наявна система цін не забезпечує відшкодування витрат сільськогосподарських виробників.

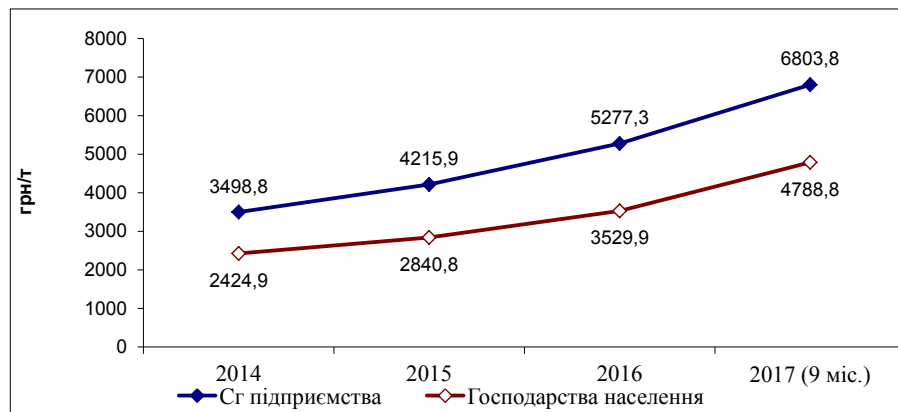

Рис. 2. Співвідношення цін на молоко у сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення

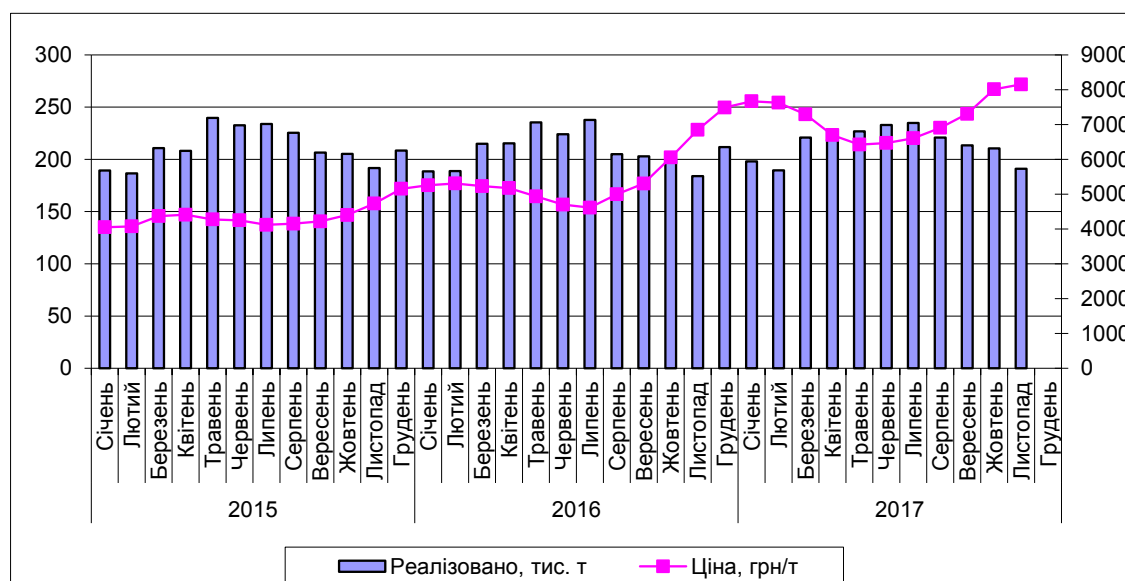

Рис. 3. Коливання цін на молоко залежно від обсягів реалізації сільськогосподарськими підприємствами

Таблиця 2
Якість молока коров'ячого незбираного, купленого переробними підприємствами, за ДСТУ 3662-97

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р. (9 міс.)	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р. (9 міс.)
	С.-г. підприємства				Господарства населення			
Маса молока коров'ячого сирого	2297,9	2286,9	2375,4	1951,3	1699,1	1311,5	1161,4	985,4
Охолоджене до 10 °С	1648,2	1651,5	1760,1	1438,1	805,4	629,2	489,4	428,9
питома вага, %	71,7	72,2	74,1	73,7	47,4	48,0	42,1	43,5
Масова частка у купленому молоці коров'ячому сирому, %								
жиру	3,59	3,59	3,6	3,58	3,48	3,49	3,49	3,47
білка	3,07	3,05	3,06	3,07	2,93	2,92	2,92	2,94

Вирішення проблеми встановлення справедливих цін для всіх учасників інтегрованого об'єднання вимагає пошуку обґрунтованих шляхів поєднання зусиль як сільськогосподарських товаровиробників, так і молокопереробних підприємств. Ціновий механізм у молокопродуктовому підкомплексі як засіб задоволення інтересів членів інтегрованого виробництва має ґрунтуватися на двох вимогах: забезпечення відшкодування виробничих витрат кожного партнера на всіх етапах виробничого циклу та одержання кожним учасником певної частини запланованого прибутку. Саме недотримання цих вимог є основною причиною стримування розвитку ефективних відносин в АПК.

Аналіз динаміки закупівельних, оптово-відпускних та роздрібних цін свідчить, що роздрібна ціна перевищує закупівельну у понад два рази (рис. 4). Зазначимо, що в умовах сьогодення за рахунок участі посередницьких структур закупівельна ціна на молочну продукцію зростає на 15–20%. При цьому залежно від асортименту та відповідних доплат за вхідження молочної продукції до продажу у торговельній мережі оптова ціна підприємства на продукцію зростає на 25–60 відсотків. Роздрібна торгівля реалізує споживачам продукцію зі своєю торговельною націнкою, а виробники не мають іншої альтернативи у реалізації молочної продукції.

Встановлено, що підвищення цін на молоко та молокопродукцію протягом останніх років зумовлене зростанням витрат на всіх етапах виробництва. Аналіз свідчить, що підвищення закупівельних цін на молокопродукцію не покриває витрат, спричинених подорожчанням техніки, палива, мінеральних добрив, комбікормів тощо.

У результаті недосконалості виробничих відносин молокопереробних заводів із сільськогосподарськими товаровиробниками порушився зв'язок «виробництво – переробка – реалізація» в межах єдиної сировинної зони.

На сучасному етапі серед численних факторів, які негативно впливають на формування прибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах, виокремлюється низька купівельна спроможність населення. Тому особливо важливого значення набуває пошук можливостей зниження собівартості виробництва продукції, адже саме в такому напрямі діють виробники молока провідних країн світу.

Аналіз свідчить, що зі збільшенням доходу споживачі купують більш якісну і, відповідно, вищу за ціною продукцію (рис. 5). Для більш детального аналізу сформовано рівняння регресії $Y = 4,126 + 0,00433X$, яке свідчить, що зі збільшенням середньомісячного доходу на одну особу на 100 грн ціна молока зростає на 0,43 грн.

Одним із факторів, що впливає як на ефективність

діяльності підприємства загалом, так і на ціну молока, є концентрація виробництва.

В економічній науці розуміння сутності концентрації виробництва трактується як зосередження виробництва одного або кількох споріднених видів продукції у підприємствах в межах певного регіону. Так, незважаючи на значну різницю в обсязі виробництва молока на одну особу, ціна реалізації змінюється несуттєво (рис. 6). Аналізом встановлено, що зі збільшенням виробництва молока на 1 особу на 1 кг ціна реалізації зростає на 0,716 грн.

Отже, встановлено, що вплив концентрації не є однаковим і статичним, а навпаки, в різні періоди часу тією чи іншою мірою на ефективність впливає різний набір факторів. Так, більш детальне дослідження впливу концентрації поголів'я корів на економічну ефективність виробництва молока показує, що за рахунок збільшення обсягів реалізації молока повна собівартість зменшується, а ціна при цьому зростає (рис. 7). Це пов'язано з тим, що більший обсяг реалізації молока дає можливість підприємству встановлювати вищі ціни.

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що в Україні ціни на молочну сировину формуються під впливом таких основних чинників: сезонності виробництва, купівельної спроможності населення, якості продукції, собівартості продукції та концентрації виробництва. Враховуючи короткий термін зберігання молока, сільськогосподарські підприємства не мають змоги впливати на рівень ціни на ринку. Тому для забезпечення прибутковості галузі вони намага-

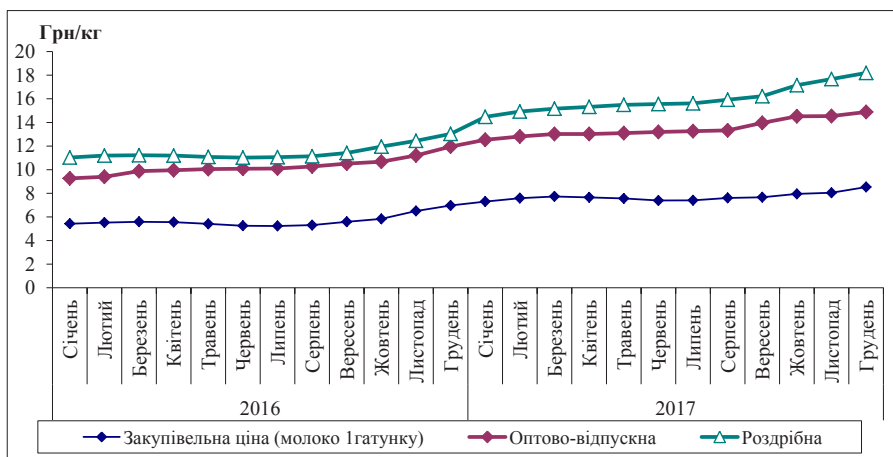

Рис. 4. Співвідношення закупівельних, оптово-відпускних та роздрібних цін

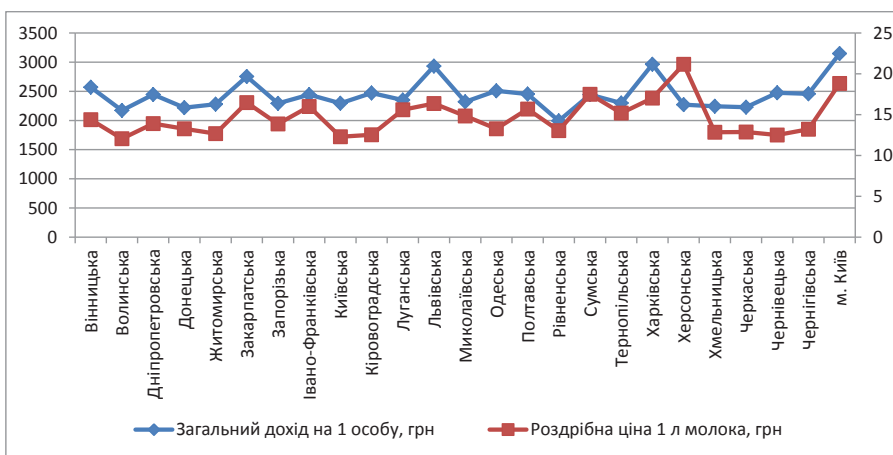

Рис. 5. Вплив купівельної спроможності населення на ціну молока

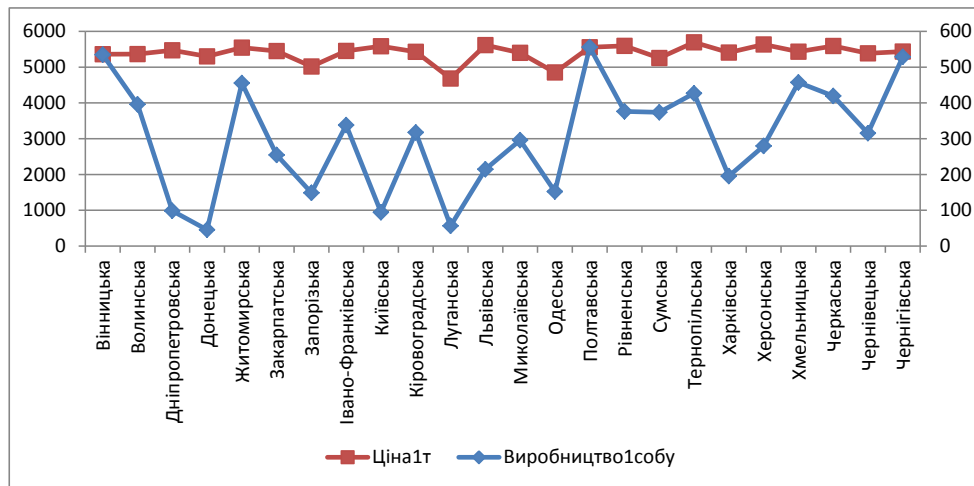

Рис. 6. Вплив концентрації виробництва молока на ціну

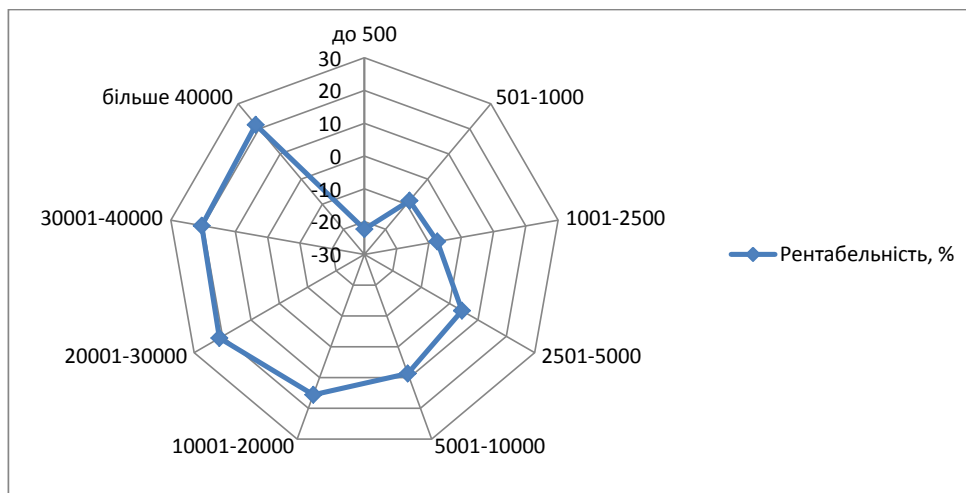

Рис. 7. Залежність ціни від обсягів реалізації молока у с-г підприємствах України, 2016 р.

ються організувати своє виробництво так, щоб собівартість одиниці продукції була нижчою, ніж її закупівельна ціна.

Недосконалість системи ціноутворення на ринку молока приводить до того, що значна кількість виробників молочної сировини є збитковими. Тому для того, щоб рівень ціни забезпечував прибуток, особливу увагу необхідно приділяти удосконаленню системи організації виробництва та підвищенню якості продукції. В кінцевому результаті зазначені заходи приведуть до покращення кон'юнктури вітчизняного ринку молочних продуктів як для кінцевих споживачів, так і для молокопереробних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діагностика сектора перероблення молока і виробництва молочно-копродуктів, виконана маркетинговою дослідницькою компанією "InMind" на замовлення проекту БІЗПРО. URL: www.bizpro.org.ua.
2. Рутхурак М.В. Підвищувати ефективність виробництва та рівень споживання молока. Економіка АПК. 2005. № 10. С. 80–83.
3. Бородіна О.М., Бетлій М.В. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія. Ужгород: ІВА, 2008. 547 с.
4. Грабчук І.Ф. Якість молока та м'яса сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону в контексті євроінтеграційних вимог. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2008. № 7. С. 248–251.